

مطالعه تطبیقی حقوق زنان از منظر اسلام و غرب (۲)

حق مالکیت و اشتغال

مؤلفان:

دکتر فائزه عظیم‌زاده اردبیلی، لیلا خسروی

به سفارش مرکز امور زنان و خانواده

سرشناسه	: عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه، ۱۳۴۲.
عنوان و نام پدیدآورندگان	: مطالعه تطبیقی حقوق زنان از منظر اسلام و غرب، حق مالکیت و اشتغال / مؤلفان: فائزه عظیم‌زاده اردبیلی، لیلا خسروی.
مشخصات نشر	: تهران: ریاست‌جمهوری، مرکز امور زنان و خانواده، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری	: ۴ جلد.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۰۱-۲۲-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
مندرجات	: ج ۱. حق حیات و حق تأمین اجتماعی -- ج ۲. حق مالکیت و اشتغال.
موضوع	: حقوق زن -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.
موضوع	: حقوق زن -- مطالعات میان فرهنگی.
موضوع	: زنان -- وضع حقوقی و قوانین (فقه).
موضوع	: حقوق تطبیقی.
شناسه افزوده	: خسروی، لیلا.
شناسه افزوده	: ایران، ریاست‌جمهوری، مرکز امور زنان و خانواده.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۸ م ۶ ع ۱۷۲/۲۳۰ BP
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۷۵۱۱۲۷

ریاست جمهوری
مرکز امور زنان و خانواده

عنوان: مطالعه تطبیقی حقوق زنان از منظر اسلام و غرب (۲): حق مالکیت و اشتغال

نویسنده: فائزه عظیم‌زاده اردبیلی، لیلا خسروی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سپیدبرگ، حدیث، غزل

شمارگان: ۳۰۰۰

قیمت: ۲۴۰۰ تومان

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۸۸

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۰۱-۲۲-۲

ناشر: مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست‌جمهوری

دورنگار: ۶۶۴۰۳۰۳۸

شماره تلفن: ۳-۶۴۴۵۳۱۶۲

سایت: www.isuw.ac.ir - www.women.gov.ir - www.women.org.ir

نشانی ناشر: خیابان انقلاب - بین خیابان ابوریحان و خیابان دانشگاه - خیابان شهید لبافی‌نژاد - شماره ۱۶۴

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر و نسخه‌برداری ترجمه و اقتباس برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۰.....	پیشگفتار
۱۳.....	مقدمه
۱۷.....	فصل نخست: حق مالکیت زنان در اسلام و غرب
۱۸.....	اهمیت و ضرورت مالکیت
۱۹.....	تعریف مال
۲۰.....	تعریف مالکیت
۲۲.....	خاستگاه مالکیت
۲۳.....	اسباب و موجبات مالکیت
۲۵.....	حدود مالکیت و اختیارات مالک
۲۶.....	حق مالکیت زنان در ادوار مختلف و ادیان بزرگ جهان (پیش از اسلام)
۲۶.....	۱- حق مالکیت زنان در دین یهود
۲۷.....	۲- حق مالکیت زنان در مسیحیت
۲۸.....	۳- حق مالکیت زنان در کشورهای غربی (در قرون وسطی و پس از آن)
۳۳.....	حق مالکیت زنان در نظام حقوقی اسلام
۳۴.....	الف - استقلال اقتصادی زنان در قرآن
۳۷.....	ب - استقلال اقتصادی زنان در روایات
۳۸.....	ج - حق مالکیت زنان از دیدگاه فقها
۴۰.....	حق مالکیت زنان در قوانین ایران
۴۴.....	حق مالکیت زنان در کشورهای اسلامی
۴۵.....	۱- عربستان

۴۵	۲- مراکش
۴۶	۳- لبنان
۴۷	حق مالکیت زنان در کشورهای غربی
۴۷	۱- فرانسه
۴۸	۲- آمریکا
۴۸	۳- اسپانیا
۴۹	۴- ایتالیا
۵۰	حق مالکیت زنان در کنوانسیون
۵۱	فصل دوم: حق اشتغال زنان در اسلام و غرب
۵۲	اهمیت و ضرورت اشتغال
۵۳	تعریف فعالیت‌های اقتصادی
۵۳	تعریف کار
۵۴	تعریف اشتغال
۵۵	تاریخچه‌ی اشتغال زنان در جهان
۵۸	۱- اشتغال زنان در رُم باستان
۵۹	۲- اشتغال زنان در یونان باستان
۵۹	۳- اشتغال زنان در اروپا پیش از صنعتی شدن
۶۰	۴- اشتغال زنان در اروپا پس از صنعتی شدن
۶۱	۵- اشتغال زنان در ایران
۶۱	الف - دوره‌ی مادها
۶۱	ب - دوره‌ی هخامنشیان
۶۲	ج - دوره‌ی اشکانیان

- د - دوره‌ی ساسانیان..... ۶۳
- ه - دوره‌ی پس از ظهور اسلام..... ۶۴
- و - دوره‌ی معاصر..... ۶۵
- موانع اشتغال زنان در ایران معاصر..... ۷۰
- ۶- اشتغال زنان در مینا..... ۷۱
- ۷- اشتغال در فنلاند..... ۷۲
- ۸- اشتغال زنان در ایتالیا..... ۷۳
- حق اشتغال زنان در نظام حقوقی اسلام..... ۷۳
- الف - ارزش و اهمیت کار در آیات..... ۷۵
- ب - ارزش و اهمیت کار در روایات..... ۷۶
- ج - نمونه‌ای از مشاغل زنان عصر بعثت..... ۷۸
- سقایی..... ۷۸
- دایگی..... ۷۹
- بافندگی و خیاطی..... ۸۰
- طبابت..... ۸۰
- تدارکات جبهه و نیروی نظامی..... ۸۰
- تجارت و فروشندگی..... ۸۱
- ریسندگی..... ۸۱
- صنایع دستی و صنعتگری..... ۸۲
- حق اشتغال زنان در قوانین ایران..... ۸۳
- الف - عدم تبعیض در مزد..... ۸۳
- ب - فرصت‌های شغلی برای زنان..... ۸۳

- ج - منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران ۹۱
- انگیزه‌ها و عوامل اشتغال زنان ۹۳
- ۱- انگیزه‌های اقتصادی ۹۴
- ۲- انگیزه‌های اجتماعی ۹۴
- ۳- انگیزه‌های روانی و استقلال‌طلبی ۹۵
- ۴- شرایط فرهنگی و اجتماعی ۹۵
- ۵- تحصیلات ۹۵
- محدودیت‌ها و موانع اشتغال زنان (به‌طور کلی) ۹۶
- اساس واگذاری مشاغل به افراد ۹۶
- محدودیت‌های شغلی زنان ایران ۱۰۰
- الف - محدودیت شغلی زن شوهردار ۱۰۰
- ب - محدودیت اشتغال در نیروهای مسلح ۱۰۴
- ج - اشتغال به قضاوت ۱۰۵
- ادله‌ی مخالفان قضاوت زنان ۱۰۹
- الف - آیات ۱۰۹
- ب - روایات ۱۱۴
- ج - اجماع ۱۱۷
- د - عقل ۱۱۸
- علل تبعیض نسبت به زنان در زمینه‌ی اشتغال ۱۲۳
- آثار متفاوت اشتغال زنان در خانواده ۱۲۵
- الف - آثار مثبت اشتغال زنان در استحکام مبانی خانواده ۱۲۶
- ب - آثار منفی اشتغال زنان در استحکام مبانی خانواده ۱۲۷

- ۱۳۰..... بررسی نظریه‌های مختلف در مورد اشتغال زنان
- ۱۳۱..... الف - دیدگاه موافقان اشتغال زنان
- ۱۳۲..... ب - دیدگاه مخالفان اشتغال زنان
- ۱۳۴..... پاسخ به مخالفان اشتغال زنان
- ۱۳۵..... حق اشتغال زنان از دیدگاه فقهای شیعه و سنی
- ۱۳۷..... حق اشتغال زنان در کشورهای اسلامی
- ۱۳۷..... ۱- عربستان
- ۱۳۸..... ۲- مراکش
- ۱۳۹..... حق اشتغال زنان در کشورهای غربی
- ۱۳۹..... ۱- فرانسه
- ۱۳۹..... ۲- آمریکا
- ۱۴۱..... ۳- اسپانیا
- ۱۴۲..... ۴- ایتالیا
- ۱۴۳..... ۵- آلمان
- ۱۴۴..... ۶- سوئیس
- ۱۴۴..... حق اشتغال زنان در کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان
- ۱۴۹..... فهرست منابع

پیشگفتار

بسم الله الحق المبين

حکمت آفرینش بر خلق دو محور زن و مرد و آرامش آن دو در کنار یکدیگر در مسیر رشد و کمال هماهنگ و همسو، در قالب تشکیل خانواده و رابطه‌ی همسری، از ژرف‌ترین حکمت‌های الهی است که اصول و اساس آن را تنها از بطن آیات قرآن و سنت نبوی (ص) و سیره ائمه اطهار^(ع) می‌توان یافت.

دین مبین اسلام به‌عنوان کامل‌کننده ادیان الهی به ارائه‌ی جامع‌ترین آیین‌نامه‌ی اجرایی و حقوقی در روابط زناشویی و در احیاء هویت زن و حمایت از ابعاد وجودی او پرداخته است. تا بدان سان که بی‌هیچ تردیدی می‌توان گفت: مقررات اسلام عظیم‌ترین پشتوانه‌ی حقوقی و بزرگترین حامی زن در طول تاریخ بشر بوده و خواهد بود.

مرد و زن به‌عنوان دو رکن انکارناپذیر حیات، ناگزیر از قبول مسئولیت‌هایی در قبال یکدیگرند. از سویی استقرار هر وظیفه برای ایشان، بر خورداری از حقی را ملحوظ می‌دارد. بر این اساس زن در منطق خلقت هم‌پایه با مرد از حقوقی انسانی و الهی و متقابلاً از تکالیفی برخوردار است.

تأکید بزرگان دین بر اجرای آن دستورات، شهادی بر این مدعاست. همچنان که در اصول ۳، ۱۰، ۲۰، ۲۱ و... قانون اساسی و بند ۱۴ سند چشم‌انداز بر حقوق زن در نظام جمهوری اسلام نیز تصریح شده است.

بنیانگذار انقلاب اسلامی در تبیین حقوق زن می‌فرماید: "... در نظام اسلامی، زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد: حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت، حق رأی دادن و حق رأی گرفتن. در تمام جهانی که مرد حق دارد، زن هم حق دارد ... این که در خارج منعکس کرده‌اند که در اسلام با زنان با خشونت رفتار می‌شود، امر غیر صحیحی است و تبلیغات باطلی است."

مقام معظم رهبری نیز در همین خصوص می‌فرماید: "حرکت در جهت احقاق حقوق زنان در جامعه‌ی اسلامی و در جامعه‌ی ما حتماً باید انجام بگیرد؛ متها بر مبنای اسلامی و با هدف اسلامی."

اما در جبهه‌ی مقابل، عناد انسان غفلت‌زده و درگیر شهوت و غضب قرن بیست و یکم؛ سرنوشت نامعلوم و مبهمی را بر اساس خودرأیی و تکبر ابلیسانه برای جامعه‌ی بشری رقم زده است. به طوری که پس از گذشت چهارده قرن از بیان تعالیم الهی به طرح هم‌زیستی خارج از روابط قانونمند زناشویی و هم‌جنس‌گرایی و... مبادرت ورزیده است. این مقابله که ریشه‌ای جز جاهلیت فرعون‌ی ندارد، به قیمت آزمون و خطاهای بی‌نتیجه و نابودی سرنوشت جوامع بشری خواهد انجامید.

با وجود شکست تئوری‌های بی‌پایه و اساس که سرنوشت انسان غربی را به باتلاق فساد و منجلاپ فتنه افکنده است، هنوز هم نظریه‌پردازان غرب‌زده بر روند جاهلانه‌ی خود اصرار ورزیده و کمر به نابودی اخلاق و معنویت در جامعه‌ی بشری بسته‌اند.

خوشبختانه جمهوری اسلامی ایران که همواره دست منادیان باطل را از نفوذ به حریم حق کوتاه نموده، با تاسی به حاملان وحی، منادیان حق و پرچم روشنگر آیین اسلام درفش خانواده محوری را در سراسر جهان به اهتزاز درآورده است و تفکر لیبرال، سرمایه‌داری و استدلال‌های پوچ آن را مورد مناقشه و مذاقه قرار داده و آن را به تحدی می‌خواند.

بدین منظور به نظر می‌رسد راهی میان‌بر که به حصول نتیجه‌ی مطمئن و قابل استناد می‌انجامد، مطالعه‌ی تطبیقی منطق اسلام با نظریه‌پردازی‌های غرب است که بررسی آن

قضاوت را بر هر صاحب اندیشه‌ای آسان و ملموس می‌نماید و به کشف حقایق منجر خواهد شد.

با توجه به نقش محوری زن در خانواده، راز سعادت این کانون را باید در رسیدن زن به حقوق انسانی خود جویا شد. از این رو مرکز امور زنان و خانواده به‌عنوان متولی امر تحکیم بنیان خانواده، فرصت "مطالعه تطبیقی حقوق زنان از منظر اسلام و غرب" را در قالب تدوین اثر حاضر برای تمام جویندگان حقیقت فراهم آورده است. امید که در سایه این فرصت مغتنم توانسته باشیم گامی هرچند کوچک در مسیر تبیین حقوق زن و احیای ارزش‌های اصیل انسانی برداریم.

مرکز امور زنان و خانواده

نهاد ریاست جمهوری

بهار ۱۳۸۸

مقدمه

سخن از "زن" و "حقوق اساسی او" همواره در طول تاریخ بشر، مورد بحث و مناقشه بوده است. زمانی که دنیای متمدن "زن" را به عنوان یک انسان کامل نمی شناخت، اسلام او را به مرتبه‌ای از کمال رسانید که میان انسانیت او و مرد تمایزی قائل نگشت؛ از این رو برای "زن"، حقوقی را تبیین نمود که نه تنها در دنیای آن روز، بلکه در عصر حاضر نیز این حقوق به طور تمام و کمال به زن داده نمی شود. پیش از این در جلد نخست همین مجموعه، در مورد مبانی حقوق، حق حیات و حق تأمین اجتماعی زنان از دو دیدگاه اسلامی و غربی سخن گفته شد. در این جلد نیز مسئله‌ی حق مالکیت و اشتغال زنان از منظر اسلام و غرب تبیین خواهد شد.

زن بر اموال و دارایی‌های خود، اعم از منقول و غیرمنقول (مانند مهریه، جهیزیه، نفقه، ارث، هدیه، حقوق ماهیانه و...) دارای حق مالکیت می باشد و "مالکیت" عبارت از رابطه‌ای است که میان شخص و شیء مادی متصور می شود و قانون به آن اعتبار می بخشد و به مالک حق می دهد که انتفاعات ممکن را از آن ببرد و کسی نتواند از آن جلوگیری نماید.

در کشورهای غربی و در دوره‌ی تمدن‌های بزرگ یونان، مصر، روم و ایران، "زن" به تدریج شریک زندگی مرد گردید، بی آن که حائز شخصیت حقوقی و اجتماعی باشد و تا دهه‌های دوم و سوم سده‌ی بیستم میلادی، زن حق مالکیت به معنای حقیقی آن را نداشت، یعنی هیچ زنی حق تصرف در اموال خویش را نداشت، مگر آن که اذن همسرش را در این مورد به دست می آورد، در حالی که در اسلام، از همان آغاز، استقلال اقتصادی زن به

رسمیت شناخته شد و حق مالکیت او محترم دانسته شد: "للنساء نصیب مما اکتسبن" (نساء، ۳۲).

البته شایان ذکر است مالکیتی که در قانون و شرع محترم شمرده شده، مالکیتی است که طبق موازین قانونی و شرعی تحصیل شده باشد و مطابق آن دو نیز مورد بهره‌برداری قرار گرفته باشد، از این رو زنان نیز حق ندارند با اعمال مالکیت خود، موجب ضرر و خسارت به دیگری یا منافع عمومی شوند.

در عصر جدید به‌رغم ادعای صاحبان اندیشه در غرب، باز هم شاهد سیر نزولی مقام زن می‌باشیم. نگرش‌های مختلف نسبت به جنس زن، باعث شکل‌گیری جنبش زنان گردید و فمینیسم به‌صورت سه موج جلوه‌گر گردید که نتیجه‌ی آن شکل‌گیری خانواده‌هایی بدون ازدواج، آزادی سقط جنین و تبلیغات سوء علیه مردان و فرزندان به‌عنوان مزاحمان آزادی زنان بود و نقش محوری زن در کانون خانواده زیر سؤال برده شد. زنان با پیوستن به بازار کار، ترجیح می‌دادند هرگز زیر بار مسئولیت خانواده نروند. آنان یا ازدواج نمی‌کردند یا از آوردن فرزند خودداری می‌کردند. افزایش آمار طلاق و سقط جنین، پریشانی کودکان و افزایش جرم و خشونت در میان آن‌ها و در نهایت سرخوردگی‌ها و ناراحتی‌های روحی و روانی این زنان و... محصول همین جنبش‌ها بود. در این جوامع، زنان خود سرمایه‌ی کار به شمار رفته و استفاده‌ی ابزاری از آن‌ها جهت تبلیغ و جلب سود بیش‌تر، شخصیت والای زن را بسان کالایی تنزل می‌بخشید. از طرفی برابری حقوق مردان و زنان در این کشورها، مستلزم کار یکسان آنان است و به همین دلیل زنان به‌واسطه‌ی تفاوت‌های فیزیولوژیکی و جسمی خود با مردان، دچار لطمات جبران‌ناپذیری می‌شوند. ظلم به جنس لطیف زن در گذشته ناشی از نسیان مقام انسانیت او بود ولی بدبختی‌های جدید وی ناشی از آن است که مقام زن بودن، رسالت، غرائز و استعداد‌های ویژه‌ی او به فراموشی سپرده شده است. این

امور ما را بر آن داشت تا در این زمینه به بررسی و پژوهش پرداخته و حاصل کار را در اختیار زنان مسلمان کشورمان قرار دهیم.

امام خمینی^(ره) در همین رابطه فرمودند: "در نظام اسلامی زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد، حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت و... در تمامی جهاتی که مرد حق دارد، زن هم حق دارد؛ لکن هم در مرد مواردی است که چیزهایی، به دلیل پیدایش مفاسد، بر او حرام است و هم در زن مواردی است که به دلیل این که مفسده می آفریند، حرام است." (صحیفه نور، ج ۵، ص ۱۸۹) مقام معظم رهبری نیز در این رابطه آورده‌اند: "اروپایی که امروز ادعا می‌شود زن در آنجا آزاد است، تا نیم قرن پیش در همین اروپا به زن اجازه داده نمی‌شد که در مال شخصی خود تصرف کنند... در اسلام، زن مالک ثروت خود است." (زن از دیدگاه مقام معظم رهبری، ص ۶۵، ۷۵/۱۲/۲۰).

مبحث دیگری که در این مجلد بدان پرداخته شده، مسئله‌ی اشتغال است. بنابر نظر امام شغل صحیح برای زن هیچ مانعی ندارد (صحیفه امام، ج ۷، ص ۳۳۲، ۵۸/۲/۲۶) و مطابق با نظر مقام معظم رهبری، اسلام با کار کردن زن نه تنها موافق است، بلکه تا آنجایی که با شغل اساسی، او که مهم‌ترین شغل اوست، یعنی تربیت فرزند و حفظ خانواده در تراحم نباشد، شاید لازم هم می‌داند. یک کشور نمی‌تواند از نیروی کار زنان در عرصه‌های مختلف بی‌نیاز باشد، اما این کار نباید با کرامت و ارزش معنوی و انسانی زن منافات داشته باشد و زن را تذلیل کند (۷۱/۹/۲۵).

در آخر بر خود فرض می‌دانیم از همه‌ی کسانی که ما را در به ثمر رساندن این اثر یاری رساندند، سپاس و قدردانی نماییم: از همکاری و مساعدت مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری به‌ویژه ریاست محترم آن مرکز، سرکار خانم دکتر طیب‌زاده، از مساعدت و دلسوزی‌های ریاست محترم واحد خواهران دانشگاه امام صادق^(ع)، سرکار خانم مهدوی کنی و همکاری محققان عزیز خانم‌ها محدثه معینی‌فر، اکرم محمدی آرانی و فاطمه توکلیان، و

نیز از همکاری اجرایی خانم‌ها الهه حاجیان و فاطمه قلوبیسی. از درگاه حضرت حق توفیقات همگان را خواهانیم.

اللهم وفقنا لما تحب و ترضی

دکتر فائزه عظیم‌زاده اردبیلی

لیلا خسروی